

Тематична вебконсультація «Методичні рекомендації з виявлення, вивчення, узагальнення та поширення ефективного педагогічного досвіду педагога закладу позашкільної освіти»

*Большукіна А.В., завідувач Центру громадянського виховання КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», кандидат педагогічних наук;
Вороніна Г.Л., старший викладач кафедри виховання та розвитку особистості КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», кандидат педагогічних наук;
Єлізарова І.В., методист Центру громадянського виховання КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»*

Шановні педагоги-позашкільники!

Незважаючи на складні умови воєнного стану, педагоги закладів позашкільної освіти продовжують працювати й надавати освітні послуги дітям м. Харкова та Харківської області. Навіть на щойно звільнених територіях, які ще перебувають під постійними обстрілами ворога, позашкільники проявляють активність і встановлюють зв'язок із вихованцями, зокрема дистанційний.

У месенджерах і соціальних мережах з'являється багато історій про те, як педагоги налагоджували навчання навіть під час окупації, намагалися врятувати українські символи, підручники, дидактичні матеріали, наражаючи власне життя на небезпеку. Ми впевнені, що найближчим часом стануть відомі подібні розповіді й про педагогів-позашкільників. Будемо сподіватися, що досвід роботи в окупації більше не знадобиться ніколи, а буде просто черговою страшною сторінкою в історії державотворення нашої Батьківщини.

Разом із тим освітня діяльність триває, набуває нових сенсів, збагачується професійною мудрістю. І ми розуміємо, що наразі актуальним залишається питання узагальнення педагогічного досвіду, який стане в нагоді молодим педагогам, колегам, що організують процес навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості дитини в умовах очного або дистанційного форматів. На цей час маємо безліч прикладів наполегливої діяльності педагогів позашкільля Харківщини – переселенців, які гідні наслідування й захоплення, адже вони стали організаторами позашкільної роботи в різних областях країни та за її межами. Цікавими спостереженнями можуть поділитися керівники гуртків, які працюють наразі в Угорщині, Італії, Німеччині, Чехії та в інших країнах.

Як же здійснити процедуру вивчення ефективного педагогічного досвіду та підготувати змістовні матеріали? Розглянемо механізми виявлення, вивчення, узагальнення та поширення ефективного педагогічного досвіду педагога закладу позашкільної освіти й дамо відповіді на запитання, які зазвичай виникають.

Питання: *Які документи регламентують процес виявлення, вивчення, узагальнення та поширення ефективного педагогічного досвіду?*

Відповідь: В організації процесу виявлення, вивчення, узагальнення та поширення ефективного педагогічного досвіду педагога закладу позашкільної освіти варто звернутися до таких документів:

Закон України «Про освіту»,
Закон України «Про позашкільну освіту»,
Концепція «Нова українська школа»,
Стратегія розвитку позашкільної освіти.

Наказ Державної служби якості освіти в Україні [«Про формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти та проведення самооцінювання освітніх і управлінських процесів у закладах позашкільної освіти»](#) від 21.09.2021 № 01-11/66.

Організація методичної роботи у позашкільних навчальних закладах (методичні рекомендації), схвалено комісією з проблем позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти МОН України, протокол № 3 від 21.06.2004 р.

[Положення про позашкільний навчальний заклад.](#)

Питання: У яких науково-методичних джерелах можна знайти інформацію про поняття «ефективний педагогічний досвід»?

Відповідь:

[Сгорова О. І., Биковська О. В. Позашкільна освіта: міжнародний досвід і кращі практики громадянського виховання дітей і молоді. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 148 с.](#)

Тевлін Б. Передовий педагогічний досвід: вивчення, узагальнення та поширення. *Завуч.* 2003. № 35.

Жерносек І. Моделювання передового педагогічного досвіду. *Директор школи, ліцею, гімназії.* 2003. № 1.

Методичні рекомендації з виявлення, вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду / упоряд. Г.П. Бондарчук. К.: 2010. 43 с.

[Положення про вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду. Національний еколого-натуралістичний центр.](#)

[Педагогічний досвід.](#)

Алгоритм створення опису ефективного педагогічного досвіду

Питання: Що таке ефективний педагогічний досвід?

Відповідь: У педагогіці є низка визначень.

Ефективний педагогічний досвід – це :

- результат творчої праці педагога;
- уміння, які формуються в діяльності;
- похідна від знань і практики, сукупність знань, умінь і навичок, здобутих педагогом в освітньому процесі;
- практика, що містить у собі елементи творчого пошуку, новизни, оригінальності, це висока майстерність педагога, тобто така робота, що дає найкращий педагогічний результат;
- оптимальна діяльність педагога, що є результатом творчого пошуку, несе в собі елементи новизни, спрямована на вирішення актуальних завдань навчання і виховання, забезпечує стійку ефективність освітнього процесу як у межах наявних форм роботи, так і на основі їх удосконалення.

Питання: Чи є різновиди ефективного педагогічного досвіду?

Відповідь: Так, ефективний педагогічний досвід класифікують за різними критеріями.

За темою та змістом ЕПД може бути:

комплексним і висвітлювати певну педагогічну технологію побудови освітнього процесу, її змістову (зміст навчання) та процесуальну (методи, прийоми, форми навчання) основи;

локальним, як певний доробок педагога чи педагогічного колективу. Особливості певних компонентів освітнього процесу: цільового, стимулюючо-мотиваційного, змістового, операційно-діяльнісного, контрольного-регулюючого, оцінно-результативного.

За кількістю авторів чи носіїв досвіду – *колективним, груповим, індивідуальним*;

За рівнем творчості та ступенем можливого впливу на педагогічний процес: *новаторським*: передбачає визначення нових шляхів у розв'язанні окремих педагогічних завдань, застосування принципово нових форм, методів, прийомів, систем діяльності, раніше невідомих педагогічній науці та практиці;

дослідницьким: характеризується експериментальними пошуками, що відрізняються від досягнутого в науці та практиці, суперечать традиційному підходу;

раціоналізаторським: створюється на основі суттєвої модернізації відомих форм, методів, прийомів педагогічної діяльності, що забезпечує підвищення якості навчання;

репродуктивним: не відзначається новизною, але спрямований на сумлінне виконання педагогом своїх професійних обов'язків, є взірцем для тих педпрацівників, які ще не володіють педагогічною майстерністю.

Питання: За якими критеріями можна визначити ефективний педагогічний досвід?

Відповідь: Ефективний педагогічний досвід визначають за актуальністю та перспективністю, високою. результативністю й оптимальністю, можливістю творчого

наслідування науковою достовірністю, наявністю елементів новизни та оригінальності, стабільністю тощо.

Питання: Як описати педагогічний досвід?

Відповідь: Опис ефективного педагогічного досвіду здійснюється за певною процедурою, яка має такі складові: 1. Виявлення, 2. Опис, 3. Аналіз, 4. Узагальнення, тлумачення, 5. Поширення.

Шановні колеги! Розглянемо складові процедури вивчення ефективного педагогічного досвіду

1. Виявлення ефективного педагогічного досвіду.

Виявити – означає зробити явним, знайти. Виявлення стосується двох сторін – адреси та сутності досвіду. ПОШУК може бути Цілеспрямованим, що здійснюється за наперед визначеним планом методичними службами закладу освіти, або Випадковим, пов'язаним зі спостереженням за роботою педагогів під час відвідування занять, позакласних заходів тощо або з виступом педагога в процесі обміну досвідом на методичному засіданні, вивченням шкільної документації, проведенням атестації, вивченням матеріалів, представлених на педагогічну виставку тощо.

Керівник закладу позашкільної освіти або методист може користуватися такими джерелами інформації про авторів педагогічного досвіду:

- результатами моніторингу якості діяльності педагога;
- результатами аналізу навчальних занять в освітній установі.
- заявою педагога, автора досвіду, про педагогічні досягнення, новації, окремі прийоми педагогічної діяльності, що дають ефективні результати навчальної діяльності гуртківців (ініціатива самого педагога, що подає свій досвід);
- думкою колег,
- думкою дітей і батьків гуртківців;
- результатами конкурсів професійної майстерності, конференції, семінарів, рекомендацій, отриманих педагогом під час атестації, тощо.

Виявлення ефективного педагогічного досвіду – дуже непросте завдання.

2. Опис.

Вивчення педагогічного досвіду за своїм характером є дослідницькою діяльністю, що вміщує:

- безпосереднє спостереження живого педагогічного процесу;
- наукове осмислення педагогічного явища, що вивчається;
- аналіз і порівняння результатів;
- підтвердження досвіду конкретними прикладами педагогічної діяльності педагога.

Звернімо увагу на структуру змісту досвіду:

1. Вступ (коротке обґрунтування актуальності досвіду, оцінка сучасного стану проблеми, мета роботи над проблемою, взаємозв'язок із сучасними науковими дослідженнями, можливості педагогічного досвіду в усуненні недоліків, протиріч масової педагогічної практики).

2. Нормативно-правова база (короткий огляд документів із проблеми).

3. Теоретична основа досвіду (короткий анотований огляд літератури).

4. Технологія досвіду (вміщує такі компоненти):

- наявність схеми (моделі) реалізації педагогічних ідей у системі навчання;
- формулювання основної ідеї досвіду;
- формування гіпотези педагогічного дослідження (прогнозовані шляхи досягнення результату, обґрунтовані цінності досвіду);
- постановка мети й завдань досвіду;
- розкриття сутності досвіду (короткий виклад інформації про дослідження проблеми);

Ілюстративний опис моделі реалізації досліджуваної технології (форм, методів, прийомів).

Питання: Як написати характеристику автора досвіду?

Відповідь: Характеристика автора досвіду має такий зміст:

анкетні дані (прізвище, ім'я, по батькові, посада, кваліфікаційна категорія та педагогічне звання, вчений ступінь (якщо він є, рік народження, освіта) вказуються на аркуші зверху, у правій частині сторінки, у стовпчик;

текст (висвітлюється ставлення до роботи, підвищення професійного та наукового рівня);

висновки (зазначається призначення характеристики);

підпис відповідальної службової особи, печатка організації, що видала характеристику.

Питання: Який зміст має анотація досвіду?

Відповідь: В анотації досвіду варто звернути увагу на такі компоненти:

тема досвіду; об'єкт досвіду; адреса досвіду (назва навчального закладу); роки вивчення та рік узагальнення досвіду;

актуальність проблеми досвіду: аргументація необхідності його вивчення та поширення відповідно до загальноосвітніх і регіональних завдань, загальної значущості, спрямованості на подолання суперечностей та недоліків масової педагогічної практики;

вивчення виду досвіду за характером новизни – новаторський, раціоналізаторський тощо (визначити властиві лише автору досвіду підходи щодо організації своїх провідних ідей, застосування форм і методів педагогічної чи управлінської діяльності, що дають високий результат);

провідна педагогічна ідея досвіду: необхідно виділити головне, найбільш суттєве в досвіді, виходячи з прогнозованого результату його впровадження, а саме: які позитивні зміни в удосконаленні освітнього(управлінського) процесу очікуються;

сутність (технологія) досвіду: цей розділ анотації має відповідати на запитання: яким чином (за допомогою яких форм, методів, прийомів, способів діяльності) автор досягає реалізації провідної ідеї досвіду, розкриваються особливості педагогічної системи носія досвіду, педагогічні закономірності, на які спирається досліджуваний досвід;

результативність досвіду подається на основі показників особистісного розвитку гуртківців: сформованості в них громадянських, полікультурних, мовних та інших компетенцій, навчальних досягнень і наявності навичок пошукової діяльності.

Питання: Про що та як писати в досвіді?

Відповідь: Обсяг опису досвіду, зазвичай, складає до 10 сторінок тексту та здійснюється від третьої особи (використовуються безособові дієслова: вивчено, застосовано, узагальнено, визначено тощо).

Основне призначення опису – створення реальної картини досвіду, показ конкретних зразків педагогічних напрацювань і здобутків. Опис змісту досвіду здійснює особа, яка його вивчала, тому зміст тексту викладається від третьої особи. Матеріал слід викласти глибоко, логічно, конкретно, грамотно, розкриваючи не лише діяльність педагога, а й діяльність гуртківців в освітньому процесі.

Складові опису досвіду:

актуальність досвіду (обґрунтування необхідності вивчення досвіду з точки зору завдань, поставлених державою перед школою (відповідність соціальному замовленню суспільства);

теоретична база досвіду (теоретичні ідеї та положення, які є обґрунтуванням його практичної значущості);

новизна, провідна ідея досвіду (виділення головного, найбільш суттєвого в досвіді, чим він відрізняється від інших);

система педагогічних ідей, технологія діяльності педагогічного працівника, так звана модель досвіду (його зміст, форми, методи, прийоми, засоби, види діяльності, які використовує педагог для вирішення поставлених завдань); у цьому розділі слід відобразити послідовність дій педагога-позашкільника та гуртківців, вибір форм роботи, поступовість використання основних прийомів, методів діяльності, які забезпечують високі результати, а також труднощі, які спіткали в процесі пошуку рішення означеної проблеми та можливість їх подолання; необхідно навести характеристику умов, у яких формувався досвід, приклади особливо яскравих подій;

наслідки, результативність досвіду (певні кількісні або якісні показники, що підтверджують цінність, корисність, значущість досвіду); потрібно вказати також і перспективи його розвитку в роботі педагога та практичне застосування досвіду.

5. Поширення

Цей етап передбачає такі дії методиста: поширення, упровадження, використання та освоєння.

Освоєння досвіду: глибоке, ґрунтовне вивчення змісту досвіду, його суті та трансформація.

Використання досвіду: синтез особистих досягнень із новими ідеями, які стали особистісними.

Упровадження: система діяльності, спрямована на перетворення та вдосконалення практики.

Поширення: дії організаційного характеру, спрямовані на популяризацію нової педагогічної ідеї.

Наведемо низку ефективних форм поширення та впровадження узагальненого досвіду, зокрема:

<ul style="list-style-type: none">• педагогічні майстерні;• методичні фестивалі;• педагогічні читання;• виставки та інклабу творчої педагогіки;• фонд педагогічної ініціативи;• методичні студії;• творчі лабораторії;• методичні (управлінські) проблемні діалоги;	<ul style="list-style-type: none">• школи технологічного досвіду;• презентація досвіду;• конкурс;• захист авторської моделі досвіду;• клуби і школи молодого педагога;• школи вищої педагогічної майстерності;• аукціони педагогічних ідей;• творчі звіти;• ярмарки педагогічних ідей
--	---

Питання: У науковій літературі зустрічається слово «дисемінація». Як розуміти цей термін?

Відповідь: Дійсно, у науково-практичній літературі дефініція «дисемінація» використовується в контексті виявлення, вивчення, узагальнення та поширення ефективного педагогічного досвіду. Це слово запозичено в педагогіку з медичної галузі та походить з латини: dissemination – сіяння, розповсюдження.

У педагогіці дисемінацією називають систему освоєння педагогічного досвіду та водночас особливий продуктивно-перетворювальний процес, спрямований не тільки на пропаганду останнього, але й на впровадження новаторських освітніх ідей, інноваційного змісту педагогічного досвіду з організації науково-методичної роботи, вмотивування керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників до творчої трансформації власного професійного досвіду, результатом якої є системні якісні зміни.

Питання: Чи є спеціальні умови для поширення – дисемінації – ЕПД?

Відповідь: Так, методисту закладу позашкільної освіти варто звернути увагу на умови ефективної дисемінації, наприклад:

1. створення в педагогічному колективі творчого настрою, здорового морально-психологічного клімату, сприятливих умов праці;
2. здійснення відповідної теоретичної та практичної підготовки педагогів, озброєння їх методикою творчих пошуків;
3. вибір суспільно значущої для закладу й посиленої для педагогічного колективу теми та здійснення раціонального розподілу та кооперації праці;
4. забезпечення педагогам вільного часу шляхом раціональної організації праці та звільнення від невластивих їм функцій;
5. запровадження системи стимулювання педагогічної творчості кожного педагога й педагогічного колективу загалом.

Питання: Як реалізувати дисемінацію в умовах закладу позашкільної освіти?

Відповідь: дисемінація ЕПД може здійснюватися в таких основних формах:

- 1) накопичення, узагальнення, експертиза, трансляція продуктів ефективного та інноваційного досвіду, що включає:
 - створення банків збереження, фіксації педагогічного досвіду;

- професійну експертизу інноваційних продуктів;
- узагальнення інформаційних і методичних матеріалів щодо авторських інноваційних освітніх ресурсів, ефективних педагогічних практик тощо;
- 2) тьюторську підтримку закладів освіти, які освоюють педагогічний досвід;
- 3) формування та навчання управлінських команд, які освоюють кращий педагогічний досвід, інновації;
- 4) організацію та стимулювання дисемінаційної діяльності кращих закладів і педагогів на основі адресної підтримки пріоритетного для області, регіону, громади прогресивного педагогічного досвіду, а також включення дисемінаційної діяльності в плани роботи освітніх структур, систем освіти регіонів тощо;
- 5) правову підтримку діяльності, спрямованої на поширення досвіду;
- 6) підтримку й розвиток усіх форм взаємодії закладів освіти;
- 7) своєчасне інформування та поширення в засобах масової інформації досягнень творчих педагогів, педагогів-дослідників, педагогів-новаторів.

Виділяють також напрями дисемінації:

- інформаційні – випуск і видавництво літератури, у якій висвітлюється інновація;
- комунікаційні – професійні події;
- навчальні – організація заходів ознайомлювального характеру й більш тривалих програм навчання;
- експертні – оцінка та підтримка учасників дисемінації.

Узагальнення та впровадження ЕПД є невід’ємною складовою управління методичною роботою. Готуючи досвід педагога до узагальнення, радимо використати такі критерії оцінки ефективного педагогічного досвіду:

- *актуальність* (педагогічний досвід за своєю суттю новий і відрізняється від масового, сприяє вирішенню основних завдань, що стоять перед системою освіти на сучасному етапі її розвитку, актуальних проблем педагогічної теорії та практики, знаходить застосування в масовому досвіді, збагачує його та має перспективу для подальшого його поширення);

- *творча новизна* (полягає в комбінуванні вже відомих методик, відкритті нових форм, методів, способів педагогічної діяльності; вихід за межі відомого в науці і масовій практиці; у раціоналізації або вдосконаленні окремих сторін педагогічної діяльності, в оновленні освітніх засобів і правил їх застосування, постановці та вирішенні нових педагогічних завдань: без цієї якості досвід не є передовим, якщо в досвіді немає новизни, він не цікавий для інших);

- *висока результативність і ефективність* (мають місце значні зрушення в системі роботи педагогічних кадрів, у здобувачів освіти, у рівні їх вихованості, високий рівень освітнього процесу, результативність досвіду вище за масові показники ефективності та якості, стабільність, стійкість результатів у змінених умовах роботи; високі результати в роботі досягаються при найменших затратах сил педагогів, здобувачів освіти, батьків, матеріальних засобів закладу освіти, громадськості тощо);

- *стабільність* (достатня апробованість досвіду, проявляється в стійкій ефективності та стабільності методів, прийомів, форм роботи, які повторюються, постійно використовуються в діяльності педагога, і стійких результатів в умовах застосування узагальненого досвіду іншими педагогами);

- *перспективність і відтворюваність* (характеризують досвід із точки зору забезпечення можливості наслідування його та перенесення в педагогічну практику для застосування іншими педагогами; довгострокове збереження актуальності результатів, які отримано за рахунок освоєння досвіду);

- *маневреність* (тобто неповторність, здатність забезпечити вибір навчальних засобів (програм) залежно від потреб і можливостей вихованців).

Отже, необхідно звернути *особливу увагу* на наявність **аспекту новизни!** Новизна – обов’язкова умова досвіду, який претендує на визнання передовим, ефективним. Новизна може виявитися різною мірою: від внесення нових положень у науку до ефективних способів застосування на практиці вже відомих положень і модернізації окремих сторін педагогічного процесу.

У процесі *вивчення та діагностики* (аналізу, оцінювання) ЕП досвіду (змісту, методів, прийомів роботи педагога) *використовуються*:

· *спостереження, відвідування* навчальних занять і організаційно-масових заходів (цілеспрямоване сприйняття педагогічного процесу) з використанням сучасних аудіо- і відеозасобів;

· *методи опитувальної діагностики*: бесіди з педагогом, анкетування, педагогічне тестування, контрольні роботи, соціометричні методики, метод експертних оцінок, вивчення творчої лабораторії педагога, вивчення думки оточуючих, колег;

· *вивчення та аналіз документації*: наказів і протоколів, планів, конспектів занять і заходів, звітів, доповідей, повідомлень, методичних розробок, дидактичних матеріалів, продуктів діяльності здобувачів освіти, вивчення та оцінка особистісних якостей, ставлення педагога до педагогічної діяльності, вивчення результатів діяльності педагога та здобувачів освіти.

Алгоритм роботи методиста щодо виявлення, вивчення, узагальнення та поширення ефективного педагогічного досвіду педагога закладу позашкільної освіти

1. Опрацюйте літературу з означеної проблеми; уточніть питання, які можуть бути розроблені на основі формування передового досвіду.
2. Зберіть відомості про педагога; проведіть бесіду з адміністрацією закладу, колегами, гуртківцями, батьками.
3. Відвідайте серію занять; з'ясуйте науково-методичну основу роботи педагога, методику організації проведення занять.
4. **Поспостерігайте, який вплив має педагог на вихованців**, як вони ставляться до педагога, до виду позашкільної діяльності.
5. **Здійсніть аналіз ефективності роботи гуртка.**
6. **Проаналізуйте рівень вихованості гуртківців .**
7. **Проаналізуйте спільно з педагогом його досвід роботи**: основні педагогічні задачі, які він вирішує; наукове підґрунтя досвіду; рівень новизни досвіду; можливість застосування досвіду в інших умовах.
8. **Допоможіть педагогу скласти план опису системи роботи**, систематизувати матеріали з досвіду роботи: конспекти занять, сценарії позакласних заходів, методичні розробки, дидактичні картки тощо.
9. **Підготуйте науково-методичний аналіз досвіду роботи**; обговоріть висновки та пропозиції на педагогічній раді, методичній раді, на рівні ЦПРПП.
10. **Визначте форми узагальнення та впровадження цього досвіду** на рівні закладу, міста, району.

Шановні колеги! Український педагог Ігор Гурович Ткаченко свого часу писав: «Не слід чекати появи передового досвіду, його треба проєктувати, створювати і відповідно до наукових потенцій педагога допомагати йому виробити свій власний почерк у роботі». Отже, не варто зволікати! Ми всі креативні й талановиті, у кожного є неповторні «цікавинки» та «родзинки» професійної діяльності. Описуючи досвід, педагог, по-перше, підбиває своєрідний підсумок певного етапу власної діяльності, по-друге, підвищує кваліфікацію, по-третє, «дисимілює», поширює власні напрацювання, що може стати в нагоді колегам.

Розуміємо, що війна внесла в життя кожного певні негативні корективи й багато з вас може сказати, що це не на часі. Але коли, якщо не зараз? Війна підвела нас до розуміння того, що жити треба сьогоднішнім і не відкладати важливі справи на перспективу.

Будемо дуже раді, якщо когось ці поради надихнуть на узагальнення власних напрацювань. Віримо, що разом зможемо подолати всі труднощі. Наближаємо нашу Перемогу спільними зусиллями!

Шановні педагоги, у разі виникнення запитань щодо виявлення, вивчення, узагальнення та поширення ефективного педагогічного досвіду звертайтеся на електронну адресу Центру громадянського виховання nova_gromada@ukr.net або кафедри виховання й розвитку особистості kafvyhovanya@gmail.com .

Шановні колеги-позашкільники! Просимо Вас після ознайомлення з матеріалами вебконсультації для зворотного зв'язку з Вами пройти невелике опитування, яке займе всього кілька хвилин Вашого часу: <https://forms.gle/UuysReUcrGmqot6k8>

Дякуємо!